

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ МІГРАНТАМ PECULIARITIES OF PROVIDING SOCIAL SUPPORT TO MIGRANTS

У статті висвітлити особливості надання соціальної допомоги мігрантам. Визначені чинники, які впливають на формування міграційних настроїв громадян, види соціальної роботи з мігрантами. З'ясовано, що проблема трудової міграції вимагає ефективного вирішення на державному рівні за допомогою розробки алгоритму дій та заходів, які б сприяли формуванню престижності різних напрямків професійної діяльності в країні та їх гідну оплату. А також зосередження уваги на наданні необхідної допомоги та підтримки потенційним мігрантам, а саме: сприяння інформаційній грамотності мігрантів та потенційних мігрантів щодо їх прав закріплених на законодавчому рівні; зниження рівня тривожності та занепокоєння від нестабільних умов життя; подолання незадоволеності від обставин в яких знаходиться особа; розвиток умінь знаходити вихід зі скрутного фінансового положення за допомогою пошуку актуальних сфер заробітку коштів у рідній країні; розвиток навички підтримувати міцні сімейні стосунки на відстані під час перебування за кордоном; формування умінь звернутися за кваліфікованою допомогою у заклади які допомагають мігрантам; розвиток та удосконалення вміння здійснювати самопомогу у проблемних ситуаціях та під час адаптації. Окреслені заходи, які допоможуть отримати необхідні знання, покращити умінь знаходити вихід зі складних життєвих ситуацій пов'язаних з фінансовою нестабільністю та незадоволенням рівнем матеріального достатку, правильно знаходити необхідну інформацію пов'язану з міграцією та звертатися до кваліфікованих фахівців за допомогою, освоєння правил психологічної самопомоги, проходження успішної адаптації до нових умов за кордоном та після повернення на батьківщину, налагодження взаємостосунків у сім'ї через тривалу розлуку та подолання дистанції яка виникла у відносинах з чоловіком (дружиною) або дітьми.

Ключові слова: міграція, трудова міграція, соціальна допомога, соціальний працівник.

The paper highlights the peculiarities of providing social support to migrants. Factors that affect the formation of migratory attitudes of citizens and types of social work with migrants are determined. It was found out that the problem of labour migration requires an effective solution at the state level with the help of developing an algorithm of actions and measures that would contribute to the formation of the prestige of various professions in the country and their decent rent. As well as paying attention to the data of necessary assistance and support of potential migrants, namely: promoting information literacy of migrants and potential migrants regarding their rights enshrined at the legislative level; lowering the level of anxiety and protection against unstable living conditions; overcoming dissatisfaction with the environment in which the person is located; development of the ability to find a way out of a difficult financial situation by finding relevant areas of earning money in the native country; development of skills to maintain strong family ties at a distance during a stay abroad; the formation of skills for qualified help in institutions that help migrants; identification and regulation of self-help skills in problematic situations and during adaptation.

The presented measures can help to obtain necessary knowledge, improve the ability to find the way out of difficult life situations associated with financial instability and inadequate level of material well-being, correctly obtain the necessary information related to migration and turn to qualified specialists for help, master the rules of psychological self-help, undergo successful adaptation to new conditions abroad and after returning to the homeland, establish relationships in the family through long-term separation and overcome the distance that arose in relations with a husband (a wife) or a partner.

Key words: migration, labour migration, social assistance, social worker.

УДК 364-78:314.15(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/61.1.38>

Віщукаєва К.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогічних
технологій початкової освіти
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені
К.Д. Ушинського»

Постановка проблеми у загальному вигляді полягає в необхідності вирішення складних проблем, пов'язаних з міграцією, захисту прав мігрантів та сприяння їх соціальної інтеграції. Соціальні працівники відіграють важливу роль у цьому процесі, допомагаючи їм адаптуватися та забезпечувати їх основні потреби.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До науковців, які займалися проблематикою міграційних процесів належать: О. Позняк, О. Хомра, М. Ожеван, Т. Петрова, В. Нагорний, О. Примака, В. Чорна, Н. Гусак, К. Левченко, Н. Романова, М. Романюк, З. Смутчак, Т. Семигіна, І. Трубавіна, В. Турок та інші.

Проте, не зважаючи на те, що перераховані вище науковці займалися дослідженням різноманітних аспектів процесу міграції, все ще залишається недостатньо вивченим питання роботи і організації соціальної допомоги мігрантам

з врахуванням реалій сьогодення з питання міграції в Україні.

Мета статті – висвітлити особливості надання соціальної допомоги мігрантам.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняною дослідницею Е. Лібановою було створено та описано шість компонентів сучасної зовнішньої міграції українців. Перша складова – (еміграція) виїзд на постійне місце проживання до іншої країни, частіше всього є безповоротним і вказує на прямі втрати України: скорочується загальна чисельність населення та відсоток робочої сили, втрачаються ресурси, витрачені на освітньо-професійну підготовку таких осіб. За такого виду міграції стосунки в родині практично не страждають, оскільки люди частіше всього виїжджають всією сім'єю або ж через деякий час після влаштування власного житла забирають своїх рідних.

Друга складова – короткотермінова (сезонна) трудова міграція, переважно пов'язана зі збиранням урожаю. Вона не спричиняє негативного впливу ні на ринок праці, ні на соціально-демографічну ситуацію в Україні. Її сутність полягає в тому, що люди які не мають спеціальної професійної підготовки за потреби виїжджають на заробітки та повертаються по закінченню терміну роботи. Така міграція, через свою нетривалість, не відображається на відносинах у сім'ях мігрантів. Тому цю складову варто оцінювати радше позитивно.

Третя складова – короткотермінова трудова міграція пов'язана з неаграрним сектором, переважно, не має вираженої сезонності. Тобто, за відсутності обмеженості робочого місця сезоном виникає імовірність переходу успішних заробітчанин у категорію довготривалих мігрантів, що в свою чергу породжує низку негативних наслідків для відносин в родині, виховання дітей та збереження шлюбу.

Четверта складова – довготермінова трудова міграція кваліфікованих працівників стратегічно важливих галузей промисловості країни, що вкрай негативно позначається на українському ринку праці.

П'ята складова – це brain drain, вплив висококваліфікованих науковців, освітян, медиків, акторів тощо.

Останньою є учбова міграція до вищих і середніх професійних навчальних закладів, що означає подальше працевлаштування молоді за кордоном з усіма негативними економічними і демографічними наслідками для батьківщини [2, с. 20–22].

На основі аналізу наукової літератури можна зробити висновок, що міграційна поведінка індивідів залежить від низки чинників, які формують бажання виїхати за кордон у пошуках кращих умов життя. Визначальним чинником є ступінь задоволеності (комфорту) людини тим становищем в якому вона перебуває в даний момент. Тобто, задоволеність є своєрідним індикатором сили міграційних настроїв у соціумі. У випадку коли людина починає відчувати дискомфорт від власного життя постають наступні запитання: чому мені некомфортно в країні де я живу зараз; який вихід існує з даної ситуації; якщо людина не може покращити власне життя і не бачить перспективних шляхів вдосконалення свого життя у рідній країні, вона замислюється над можливістю спробувати знайти місце в іншій країні, де вона змогла б спробувати налагодити власне життя та здобути комфорт [5, с. 72].

Основним важелем який формує думки про міграцію є незадоволення особою власним матеріальним становищем, стилем життя, роботою, відсутністю перспективи в професійному напрямку та своїм місцем проживання. Наприклад, часто люди здійснюють внутрішню міграцію змінюючи місце

проживання тому, що рідне місто не може в повній мірі забезпечити повну професійну реалізацію.

Науковець С. Бондирева опираючись на головні потреби людей виокремила наступні мотиви міграції: бажання «кращого життя» – дієздатне населення намагається змінити місце проживання і покидає неблагополучні місця; почуття заздрощів до мешканців більш благополучних місць. В такому випадку міграція немає ні гуманітарних ні політичних причин; комплекс меншовартості, коли людина довго не може знайти своє місце в житті і надіється, що міграція допоможе знайти вихід із ситуації; бажання повної реалізації власного потенціалу. Для таких осіб важливим перш за все є самоствердження, самореалізація та поліпшення фінансового становища; прагнення бути у безпеці. Це стосується відомих діячів різноманітних галузей, які можуть піддаватися переслідуванням, або людей які втікають через обставини які загрожують її життю – війни [4, с. 42–43].

Отже, зазвичай міграція може мати безліч мотивів, які підштовхують людину на зміну власного місця проживання. Перше, це формування почуття незадоволеності від місця власного проживання через низку причин. Єдиним почуттям яке є протилежним бажанню мігрувати є патріотизм, який змушує людину докладати власні зусилля для розвитку місця свого народження та на благо країни.

Чинники міграції дослідники поділяють на об'єктивні та суб'єктивні. До об'єктивних належать: економічні (задоволення матеріальних потреб); політичні (невдоволеність економічною та соціально-політичною ситуацією в країні, що впливає на благополуччя людини); етнокультурні (бажання працювати в умовах, які є подібними за своєю культурою та мовою до тих в яких народилася особа); соціальні (покращення соціального статусу завдяки працевлаштуванню за кордоном); психологічні (перебудова системи цінностей у соціумі. Суб'єктивними чинниками є такі, що обумовлені характеристиками особистості та рисами найближчого соціального оточення людини [4, с. 63].

Необхідно розглянути більш детально наступні групи чинників, які виступають передумовою прийняття особою рішення про трудову міграцію: економічні (низький рівень життя населення, обмежені матеріальні можливості, безробіття, низька заробітна плата); політичні (нестабільне зовнішньополітичне становище в країні та нестабільна політична ситуація всередині країни); етнічні (шанс повернутися на етнічну батьківщину, прагнення жити в соціумі, де зберігається попередній спосіб життя, принаймні у сфері міжетнічних і культурно-мовних відносин); соціальні (можливість покращити соціальний статус, реалізувати власний потенціал в новому суспільстві); психологічні (після того як людина набула позитивний досвід

знаходження в іншій прогресивній, високорозвиненій країні змінюються смаки та мотивація, формується стиль життя, якого важко досягнути в результаті прикладання праці на вітчизняному ринку [4, с. 45–46].

Для кращого розуміння в чому полягає сутність допомоги мігрантам необхідно проаналізувати законодавчу базу, а саме Закон України «Про зовнішню трудову міграцію» де в тринадцятій статті сказано наступне – трудові мігранти і члени їхніх сімей мають право на отримання від центральних та місцевих органів виконавчої влади, до повноважень яких належать питання трудової міграції, інформації про умови виїзду та працевлаштування за кордоном, ризики потрапляння в ситуації, пов'язані з торгівлею людьми, умови міжнародних договорів України щодо трудової міграції та будь-якої іншої інформації, що підвищує рівень обізнаності громадян з питань працевлаштування за кордоном з урахуванням вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації» [8, стаття 13].

У соціальній роботі з мігрантами виділяються два основні види:

1. Практична соціальна робота (робота з конкретною людиною або групою людей, які потребують соціальної допомоги). Практична соціальна робота з мігрантами проводиться за такими основними напрямками: соціальним, соціально-психологічним, соціально-педагогічним, соціально-правовим, медико-соціальним, фінансовим, соціально-економічним, матеріальним, соціально-інформаційним та соціально-трудохим.

2. Організаційна робота (організація роботи соціальної служби, розробка конкретних програм діяльності тощо) [3, с. 99–100].

Важливу роль покладено на соціальні служби яким потрібно вчитися управляти міграцією, готувати кадри, накопичувати інформацію про форми і методи роботи, опанувати кошти, за допомогою яких можна здійснювати управління цим процесом. Незважаючи на гостроту проблеми, ця галузь соціальної діяльності перебуває поки що на стадії формування, а нестача матеріальних засобів явно заважає дійсно ефективній роботі міграційної служби.

По відношенню до мігрантів важливо застосувати досить розповсюджений напрям допомоги – психологічну адаптацію. Основними критеріями якої виступають такі: фізичне й психологічне благополуччя, задоволеність міжособистісними стосунками; а критеріями соціально-психологічної адаптації є наявність постійної стабільної роботи, яка задовольняє особистість за своїм змістом, умовами та оплатою; матеріальний добробут і можливість забезпечити для себе гідний рівень життя та допомагати своїй сім'ї; участь у соціальному та культурному житті країни. Результатом

успішної адаптованості у країні працевлаштування, є нормальний емоційний стан і настрій; здатність долати стресові, проблемні ситуації; усвідомлення наявності життєвих і професійних перспектив та шляхів їх досягнення [4, с. 189].

Під час надання допомоги мігрантам соціальний працівник опирається на допомогу деяких спеціалізованих державних і суспільних центрів. Серед них: Координаційна рада допомоги біженцям і змушеним переселенцям, що проводить просвітницьку роботу; Центр допомоги біженцям, що допомагає створювати робочі місця; Міжнародна організація по міграції, що робить експертну й консультативну допомогу, та організує семінари; Благодійна організація допомоги вимушеним переселенцям [6, с. 67].

Дослідницею А. Капською було виділено такі функції соціального працівника, успішність реалізації яких, сприятиме налагодженню ефективної соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями (мігрантами): соціально-побутова – сприяння у наданні необхідної допомоги у поліпшенні житлових умов або забезпеченні житлом, організації нормального побуту; соціально-медична – організація роботи по проведенню профілактики захворювань, співпраця з закладами охорони здоров'я у наданні медичної допомоги; соціально-педагогічна – створення сприятливих умов для соціальної адаптації, всебічного розвитку особистості, виявлення та задоволення соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності; соціально-психологічна – проведення консультацій, здійснення корекції міжособистісних відносин людей у різних соціальних інститутах, надання допомоги у соціальній реабілітації [1, с. 35].

Проблема трудової міграції вимагає ефективного вирішення на державному рівні за допомогою розробки алгоритму дій та заходів, які б сприяли формуванню престижності різних напрямків професійної діяльності в країні та їх гідну оплату. А також зосередження уваги на наданні необхідної допомоги та підтримки потенційним мігрантам, а саме: сприяння інформаційній грамотності мігрантів та потенційних мігрантів щодо їх прав закріплених на законодавчому рівні; зниження рівня тривожності та занепокоєння від нестабільних умов життя; подолання незадоволеності від обставин в яких знаходиться особа; розвиток уміння знаходити вихід зі скрутного фінансового положення за допомогою пошуку актуальних сфер заробітку коштів у рідній країні; розвиток навички підтримувати міцні сімейні стосунки на відстані під час перебування за кордоном; формування уміння звернутися за кваліфікованою допомогою у заклади які допомагають мігрантам; розвиток та удосконалення вміння здійснювати самопомогу у проблемних ситуаціях та під час адаптації.

Модель програми надання допомоги мігрантам та потенційним мігрантам повинна бути розрахована на роботу з такими групами осіб: мігрантами, потенційними мігрантами, членами їх родини та містити такі заходи: організація та проведення консультативних бесід з метою надання актуальної інформації про стан ринку праці у країні, здійснення профорієнтаційних заходів для молоді; організація навчальних тренінгів, курсів, вебінарів з метою сприяння та допомоги у відкритті власної справи; надання допомоги в професійній підготовці та за потреби у перепідготовці, підвищенні кваліфікації мігрантів; ознайомлення мігрантів з інформацією щодо державних, зарубіжних та громадських організацій, які займаються вирішенням проблем даної категорії населення; допомога в організації груп самопомоги мігрантів, які знаходяться за кордоном; проведення заходів по адаптації з мігрантами які виїхали за кордон та тільки що повернулися додому; надання консультативної, психолого-педагогічної допомоги сім'ям мігрантів у налагодженні взаємовідносин між подружжям та батьками і дітьми; використання досвіду інших високорозвинених країн щодо здійснення підтримки мігрантів.

Висновки. Отже, впровадження описаних вище заходів допоможе отримати необхідні знання, покращити уміння знаходити вихід зі складних життєвих ситуацій пов'язаних з фінансовою

нестабільністю та незадоволенням рівнем матеріального достатку, правильно знаходити необхідну інформацію пов'язану з міграцією та звертатися до кваліфікованих фахівців за допомогою, освоєння правил психологічної самопомоги, проходження успішної адаптації до нових умов за кордоном та після повернення на батьківщину, налагодження взаємостосунків у сім'ї через тривалу розлуку та подолання дистанції яка виникла у відносинах з чоловіком (дружиною) або дітьми.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Капська А. Й. Соціальна робота : [Навчальний посібник] / А.Й. Капська. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
2. Лібанова Е. М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2018, No 2 (33). С. 11–26.
3. Моргай Л.А. Особливості роботи соціального працівника з мігрантами *Інноваційна педагогіка*. Вип.33. Т.2. 2021. С. 98–101.
4. Слюсаревський М. М. Психологія міграції : навчальний посібник / М. М. Слюсаревський, О. Є. Блинова; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : ТОВ «ІмексЛТД», 2013. 244 с.
5. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2018. 396 с.
6. Харламов М. І. Соціальна робота : Курс лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2013. 96 с.